

La batalla imaginada

Una relectura ideològica del passat

Pau Viciano

Prou ho sabem que el passat, amb resultats més o menys penosos, està sotmès constantment a relectures que legitimen les realitats i les ideologies del present. I el passat proper encara més, ni que només siga perquè les seues implicacions són més directes i la memòria dels seus protagonistes pesa més en els debats públics que les anàlisis dels historiadors. És el que succeeix amb les incidències de la transició valenciana etiquetades com a «Batalla de València». Les interpretacions que s'han avançat d'aquesta història recent, habitualment amb les virtuts i limitacions pròpies de l'assaig, no podien deixar de translluir el seu rerefons ideològic. Superada la il·lusió òptica de la transició, quan per un moment tot havia semblat possible —fins i tot la construcció immediata dels Països Catalans—, les reflexions que s'han avançat sobre aquells anys convulsos no deixaven de translluir una certa perplexitat. Davant els fracassos electorals i l'hostilitat oberta d'una part de la societat valenciana, s'insistia sovint en els mecanismes de

manipulació de masses i en el fenomen, certament reaccionari, de l'anticatalanisme, però sense qüestionar la validesa de fons dels plantejaments fusterians. En canvi, a mitjan dels anys vuitanta, després d'una llarga dècada de frustracions, des d'alguns sectors nacionalistes es començava a elaborar una interpretació de la transició valenciana que tindria repercussions en la reorientació del missatge i de les actuacions. Es tracta de l'anomenada «tercera via», un valencianisme de referents tradicionals i particularistes, que atribueix a la Batalla de València —acceptem el mot— un paper central en la redefinició d'un discurs crític amb el «fusterianisme». De fet, aquest corrent, nascut amb una voluntat i un to heterodoxos, ha tendit a constituir-se en una nova ortodòxia que busca en una interpretació codificada del passat pròxim —en aquest sentit, en la Batalla «imaginada»— la justificació del seu viratge ideològic i polític.

Des del 1986, quan Damià Mollà i Eduard Mira publicaven *De impura natione*, fins a l'aparició en 1998 de *La València virtual* de Francesc Ferrandis, ha passat una dècada llarga i ben aprofitada pels promotors del nou corrent valencianista. Sense comptar una impressionant quantitat de paper de diari, ja s'han publicat mitja dotzena de llibres que han

Pau Viciano és historiador. Ha publicat diversos treballs en revistes especialitzades i els llibres *La temporització de la memòria* (Tres i Quatre, 1995; Premi Joan Fuster) i *Els cofres del rei* (Afers, 2000).

contribuït a crear una determinada imatge de la Batalla. A l'assaig pioner de Mollà i Mira, potser massa «literari» i no gaire sistemàtic, el va seguir dos anys després *Document 88*, una obra col·lectiva signada pel professor Vicent Franch i uns joves llicenciats, que desenvolupava amb pretensions més acadèmiques les idees anteriors. Aquests dos llibres cabdals de la «tercera via», tot i la seua voluntat dissident, sorgiren des de les plataformes culturals i editorials del denostat «fusterianisme», i al capdavant era aquest també el món intel·lectual d'on provenien els seus autors.¹ Això va canviar en els anys següents. No va ser fins 1995, després d'una època dominada per la discussió pública de les noves tesis valencianistes, quan es va reiniciar la publicació de llibres, però ara la iniciativa venia de sectors juvenils sorgits dels ambients regionalistes. *L'unic valencianisme racional*, un rudimentari opuscle escrit encara amb ortografia secessionista per Ignaci Bellido i dos companys més, certificava que les idees de la «tercera via» podien constituir una eixida digna per als pocs regionalistes que tractaven d'allunyar-se de l'anticatalanisme més primari. En la mateixa línia, però ja amb la qüestió lingüística resolta, quatre anys després, Lluís Bertomeu i Ignaci Bellido tornarien a oferir la seua visió del conflicte —molt deutora de les interpretacions avançades als anys vuitanta— en *La unió del valencianisme*.² Abans, però, en 1996, alguns d'aquests joves autors i d'altres que havien participat en *Document 88*, van coincidir en *El valencianisme que ve*, un recull d'intervencions sota el signe de la «reconciliació nacional» reunit i publicat per l'editorial Saó.

La coherència ideològica de totes aquestes publicacions no exclou que, amb el pas del temps, pugui rastrejar-se una certa evolució en la interpretació que ofereixen de la Batalla de València. A grans trets, ha anat accentuant-se el caràcter identitari i nacional del conflicte, alhora que s'ha difuminat el context polític de la transició —sobretot el pes de les persistències tardofranquistes— i el paper de les contradiccions entre la dreta més o menys nostàlgica del règim i l'esquerra democràtica. Així, en *De impura natione* l'herència franquista encara tenia un paper —ni que fos secundari— en el desenvolupament del conflicte, i els anticatalanistes més radicals eren qualificats d'«escamots de la component legionario-patibulària que forma part del substrat del franquisme» (pp. 158-159). De la mateixa manera, Vicent Franch, en *Document 88*, no podia deixar de reconèixer que almenys una part de la reacció antifusteriana va ser instigada pel «franquisme residual» (p. 62). En canvi, dotze anys després, en *La València virtual* no trobem ni rastre del franquisme entre els factors que —si més no— condicionaren l'aparició del blaverisme. Com a molt, s'hi al·ludeix a la manipulació efectuada per «les forces polítiques centralistes» (p. 44) i a la violència «planificada des del poder» (p. 171), unes nocions ambigües que emmascaren les ara incòmodes —i llavors decisives— complicitats de l'anticatalanisme amb l'aparell dictatorial i postfranquista.

Ara bé, aquesta inclinació a llegir la Batalla de València com un enfrontament estrictament identitari, deslligat de les contradiccions socials i de les lluites polítiques de la transició, no suposa un canvi

de les bases de la «tercera via», sinó que això ja es trobava inscrit en les interpretacions inicials. Als anys vuitanta, però, la implicació del tardofranquisme en uns fets tan recents —i viscuts per tota una generació— estava massa present en la memòria dels lectors: qualsevol argumentació ideològica havia de reflectir-ho. Una dècada després, en un clima intel·lectual i polític poc favorable a les lectures de la realitat en termes de dreta i esquerra, on s'ha estès l'amnèsia sobre la dictadura i els moments més tèrbols de la transició, les referències concretes al protagonisme del franquisme i de la dreta locals han anat esborrant-se. L'erosió de la memòria antifranquista i el gir conservador de la societat dels anys noranta ha facilitat que les tesis pioneres de la «tercera via» puguin expressar-se amb una major contundència i sense concessions a la memòria progressista. Al capdavant, segons aquesta interpretació, l'actitud reaccionària de la dreta només hauria estat un ingredient accessori —i per tant prescindible— d'un conflicte causat sobretot pels excessos catalanistes i esquerrans del nacionalisme.

DE LA CONTROVÈRSIA DELS LLETRAHERITS A L'ESTRATÈGIA DE LA TENSÍO

«Un poble estava en guerra civil. Com en totes les guerres civils, els fills d'aquesta eren moguts per interessos aliens; els morts, els ferits, el dolor i la rancúnia, en canvi, eren nadius.»

Aquesta interpretació dels conflictes de la transició que s'avançava el 1986 en *De impura natione* (p. 157), s'ha convertit

en la versió canònica de l'anomenada Batalla de València. D'entrada, la noció mateixa de «batalla» o «guerra» —potser no inventada per aquests autors, però sí utilitzada com a element central del seu discurs—, suggereix un enfrontament entre dos bàndols de recursos, de capacitat de mobilització i, en definitiva, de comportament equiparable. Més recentment, a *La València virtual* es diu —amb el subratllats pertinents— que va ser «una guerra que es desplegà en el camp de la irracionalitat granítica de dos *exèrcits* que volien imposar els seus respectius noms-projectes» (p. 102). Aquestes metàfores bèl·liques, que podrien semblar una mera influència del llenguatge sensacionalista de la premsa, no deixen de tenir un sentit descriptiu: si aquells fets van ser una batalla o guerra civil, ningú no pot atribuir-se la qualitat de víctima, ni pretendre que el seu bàndol estava més legitimat que l'altre. Això exigia també minimitzar la diferència entre els projectes de país que s'enfrontaven —d'alguna manera tots serien valencianistes— per a centrar-se sobretot en els esdeveniments, presentats com una confusa barreja d'irracionalitat i de miopia per les dues bandes.

Així, aquesta «guerra civil» era descrita en *De impura natione*, prenent el punt de vista d'un observador perplex, com un seguit de «cremades mútues de banderes, llibreries convertides en falles i fogueres, apallissaments, bombes, mascletades d'enfebrida rancúnia, moros i cristians, Capuletts i Montescos, Vilaraguts i Centelles, la Unió i la Primitiva» (pp. 48-49). Una visió colorista i més aviat banalitzadora que, de vegades, no filava massa prim a l'hora d'atribuir l'autoria dels fets a un o altre bàndol. La mateixa actitud reapareix

en *La València virtual*, on es parla de «lluïta de símbols, atemptats terroristes contra intel·lectuals nostrats, guerra contra l'ensenyament en valencià» (p. 44) sense anomenar explícitament els responsables de la violència. És cert que tots aquests autors reconeixen, en un moment o altre de les seues argumentacions, que foren els anticatalanistes els protagonistes dels actes violents —amb actuacions extremes qualificades de «feixistes» o «feixistoides»—, tot i que alguns arriben a atribuir als catalanistes radicals una «violència en alguns aspectes semblant a la duta a terme des de certs sectors del blaverisme» (p. 36). En general, però, la tendència ha estat presentar els excessos anticatalanistes com una resposta lògica i inevitable a unes suposades provocacions dels nacionalistes. «Catalanisme, esquerranisme i iconoclàstia són —segons afirmava Agustí Colomer en *Document 88*— tres constants del nacionalisme fusterià» (p. 87) que motivarien un rebuig social espontani i generalitzat. D'aquesta manera, sense negar les «actituds feixistes» que hi ha dins el moviment blaver, «cal també reconèixer que, en la responsabilitat política del desfici valencià, una gran quota de responsabilitat l'ha tinguda el mateix nacionalisme» (p. 107). Si als uns se'ls pot retraure la brutalitat i l'irracionalisme, als altres la radicalitat i l'intel·lectualisme.

Ara bé, l'equiparació entre els bàndols en conflicte —amb les seues implicacions ètiques, ideològiques i polítiques— havia de ser coherent amb l'explicació que des de la «tercera via» s'elaborava de la Batalla de València. En aquest sentit, qualsevol aproximació a aquell moment convuls havia de tenir en compte els diversos nivells en què s'articulava el conflicte. D'una

banda, la ruptura dins del món cultural valencianista, amb la deriva secessionista que donarà legitimitat intel·lectual a l'anticatalanisme. D'altra, l'aparició del blaverisme com un moviment de masses capaç de condicionar —i de crispar— la vida pública valenciana. Un fenomen aquest que demana tant l'anàlisi de les formes populars de consciència identitària, com les circumstàncies polítiques del tardofranquisme i de la transició. No hi ha dubte que els assaigs que ha generat aquest valencianisme postfusterià incorporen tots aquests elements: al capdavant, qualsevol intent d'explicació versemblant no pot deixar de fer-ho. Però la qüestió és esbrinar a quins factors atribueixen el paper determinant en el conflicte i quins resulten accessoris.

Una de les idees clau d'aquesta interpretació és que el viratge del valencianisme tradicional —el «ratpenatisme»— cap a postures anticatalanistes fou provocat per la pressió i el radicalisme del nou nacionalisme fusterià. Tot i que Damià Mollà i Eduard Mira no descarten la influència del factor humà —«desavinences personals, incompatibilitats de caràcters, afectes, rancúnies, enveges i envaniments» (p. 27)— en el desencadenament de la ruptura, l'èmfasi el posen sobretot en la marginació a què els hauria sotmès la jove intel·lectualitat fusteriana. Segons aquesta visió, «tota una brancada [el ratpenatisme] del tronc primer i únic del valencianisme quedà fora del joc preparatori» (p. 50). D'aquesta manera, el secessionisme lingüístic no es veuria com una autonegació de la pròpia tradició valencianista, sinó com el resultat —fins a cert punt comprensible— d'una hegemonia fusteriana en l'esquerra i en la universitat

que «havia deixat el ratpenatisme fora del joc de la cultura» (p. 56). Així, l'exculpació d'aquest gir dels lletraferits tradicionals pel suposat sectarisme fusterià encara es fa més explícita: «Potser també aquest ostracisme no fos tan voluntari, ans forçat per les ínfulas d'aquella mateixa protesta que (...) tot ho deixava fora, tret de la bigarrada ortodòxia suecana» (p. 50). Reblant més el clau, en *Document 88*, Miquel Nadal insistia en el fet que «la desaparició del valencianisme anterior al 1936 (...), en ser-li negada la legitimitat històrica, provocarà que aquest preste en gran part el seu suport a l'anticatalanisme més esferèidorament espanyolista» (p. 172). El balanç de l'evolució d'aquests sectors del valencianisme tradicional no pot ser més encertat. Ara bé, el que ja resulta més discutible són les motivacions —i en definitiva les responsabilitats— d'aquesta deriva ideològica.

D'entrada, el fet que destacats prohoms del valencianisme conservador —com ara Martí Domínguez Barberà o Francesc Ferrer Pastor—, es negassen a secundar l'anticatalanisme i el secessionisme lingüístic, demostra que el viratge del ratpenatisme no va ser general ni irresistible. Evidentment, aquests antics valencianistes tenien tot el dret de no acceptar la proposta nacional catalana, però una altra cosa era renegar de la unitat lingüística i dels lligams històrics i culturals entre el Regne i el Principat. Per dir-ho així: la negació del catalanisme no havia de ser necessàriament l'anticatalanisme, sinó —acceptem l'expressió— el «nocalanisme», és a dir, la tesi assumida amb normalitat d'una personalitat valenciana diferenciada de la catalana, però compatible amb la «Comunitat Catalànica»

reivindicada per Xavier Casp en els anys anteriors a la Batalla. De fet, sí que es va produir una deslegitimació del valencianisme de preguerra, però a càrrec d'aquells ratpenatistes que ara trencaven amb la seua tradició —el secessionisme lingüístic havia estat anecdòtic en el món cultural fins aleshores—³ i titllaven de «traïdors» els seus companys que, resistint-se a abraçar l'anticatalanisme virulent, continuaven acceptant la unitat de la llengua. L'expulsió violenta de Lo Rat Penat d'aquells vells valencianistes que no se sumaren a la maniobra secessionista deixa ben clar qui practicava el sectarisme i la desqualificació. D'aquesta manera, el nou ratpenatisme anticatalanista rebutjava la legitimitat a les dues tendències històriques del valencianisme: la que propugnava una nació valenciana estricta, però acceptant la comunitat de llengua, i la que considerava que el País Valencià formava part de la nació catalana. El catalanisme, des d'inicis del segle XX, no era cap novetat en el panorama del pensament valencià. Si ara provocava suspicàcies i rebuigs podia ser, en part, per la claredat amb què el formulava el fusterianisme, però sobretot perquè anava associat a un canvi generacional i cultural que posava en evidència les mancances intel·lectuals, la inoperància i el conservadorisme dels futurs anticatalanistes, una gent —per dir-ho en la delicada expressió de Damià Mollà i Eduard Mira— que «quedà també fora de comissaries i de pors» (p. 50). Aquest relleu natural i necessari dins del món valencianista no podia deixar de provocar tensions entre «tradicció» i «modernitat». Però passar de la tensió a la ruptura és una responsabilitat que —contràriament al que proposa la «tercera via»— s'ha de carregar al compte dels

qui, per no cedir protagonisme personal i ideològic davant el nou corrent modernitzador i antifranquista, no van dubtar a adulterar greument el llegat del valencianisme històric.

Una cosa està clara: aquests ratpenatistes que reaccionaven contra la renovació fusteriana foren —com s’afirmava a *De impura natione*— «un corrent d’opinió que, de grat o de força, faria de pare putatiu del més furibund anticatalanisme» (p. 28). Així ho reconeix també Vicent Franch en *Document 88*, però insistint una volta més en la culpabilitat de Joan Fuster, que «els provoca i els brinda alhora el liderat d’un moviment que fructificarà anys després contra el model suggerit per aquell» (p. 32). En la mateixa obra, Miquel Nadal rebutjava amb ironia que l’origen del blaverisme pogués reduir-se al ressentiment personal dels vells valencianistes dretans, i proposava com a element explicatiu un «procés macrosocial» que hauria consistit en «el deglutiment d’aquesta part del valencianisme per l’espanyolisme i la transformació d’aquest darrer sota la capa protectora de la sensibilitat particularista valenciana» (p. 172). En el fons, però, tothom admet que els ratpenatistes secessionistes tingueren un paper central en la formació del regionalisme anticatalanista, encara que la seua responsabilitat individual vulga desdibuixar-se darrere l’apel·lació a una inevitable mecànica social. Ara bé, la qüestió no és que es formàs un grupuscle de lletraferits ultra-particularistes, sinó que aquesta ruptura intel·lectual acabàs generant —o legitimant— un ampli moviment de masses com el blaverisme. I això no era un pas necessari ni espontani, contràriament al que s’ha suggerit des d’aquest corrent ideològic.

L’explicació que ha donat la «tercera via» sobre l’ascens de l’anticatalanisme ha pretès de rebatre una anomenada visió «oficial» que —segons diu Miquel Nadal en *El nacionalisme que ve*— «assigna als pactes i renúncies de la transició el trencament de les perspectives de “retrobament”, al franquisme el naixement del conflicte, i a la conspiració burgeso-periòdico-empresarial la manipulació social i l’agit-prop antivalencianista» (p. 95). Per contra, aquest autor atribueix l’expansió del blaverisme al fet d’haver-se apoderat del «capital simbòlic» del valencianisme de preguerra suposadament menyspreat pel fusterianisme. En el fons, segons argumentava Agustí Colomer en *Document 88*, el blaverisme es va veure afavorit perquè «el sentiment anticatalà ja era present en un bon sector de la població sota la forma de fosca consciència» (p. 101), és a dir, d’un valencianisme primari i folklòric dominant per un sentiment d’inferioritat. En aquestes condicions, l’impacte de les propostes fusterianes sols podia provocar un rebuig generalitzat i, fins a cert punt, ben natural. «No ens sorprén —confessen Damià Mollà i Eduard Mira— que no faltassen els que veien en l’esquema fusterià —polític, simbòlic, lingüístic— un atemptat contra el que hi havia de més car», cosa que es veia agreujada per «la manca de tacte amb què amples sectors del fusterianisme feren les coses, el menyspreu que mostraren devers el ‘vernaclisme’ emotiu i casolà» (p. 128). Amb una expressió més gràfica, en *La València virtual*, Francesc Ferrandis afirma que «com a reacció a esta mena de *gra ideològic* [el fusterisme] que li va eixir al poble valencià, este creà els *anticossos* corresponents, allò que anomenem *blaverisme*». D’aquesta

manera, seria una reacció bàsicament espontània i popular, «armada amb el bagatge instintiu que la història ha sedimentat en el poble valencià» (p. 44).

Ara bé, tot i que l'origen de l'anticatalanisme no hauria estat una creació de la dreta local, els autors de la «tercera via» semblen acceptar que la seua potenciació va anar lligada a la utilització que en van fer tant les forces centralistes de Madrid com la dreta local postfranquista. En *De Impura natione* s'assignava als «tayllerands i els cavours de la Moncloa» la decisió de enfrontar «el fusterianisme amb el localisme», cosa que marcava l'inici de la Batalla de València (pp. 94-95). D'una banda, les conxorxes de Madrid serviren per a frenar la reivindicació nacionalista al País Valencià i, d'altra, primer els franquistes i després el conjunt de la dreta valenciana trobaren en la retòrica anticatalanista el recanvi ideològic i mobilitzador que necessitaven. Tal com afirmava Vicent Franch —i en general tots el coautors de *Document 88*— la Batalla de València no era la reacció de la burgesia local contra el nacionalisme catalanista, sinó contra l'esquerra majoritària i, per això, «el gros de l'artilleria anticatalanista s'adreçava al socialisme» (p. 70). En definitiva, sobretot en els primers llibres que recollien les tesis de la «tercera via», es fa una descripció sovint detallada de la implantació progressiva del blaverisme i del paper destacat que hi van jugar els poders fàctics i els partits polítics de la dreta local. Tanmateix, s'insisteix a atribuir el desencadenament del conflicte i, per tant, de la Batalla de València, al radicalisme del nacionalisme d'arrel fusteriana. Tota la resta —la campanya de propaganda i intimidació promoguda per la dreta local

amb el suport centralista— seria una circumstància accessòria: una vegada comès el pecat original del catalanisme, s'hauria posat en marxa un mecanisme de reacció social tan impersonal com inexorable.

Les coses, però, no foren tan senzilles. L'existència d'un difusa desconfiança anticatalana entre certs sectors populars i d'un cercle de lletraferits ofesos no tenia per què desembocar en un moviment influent i agressiu com el blaverisme. De la mateixa manera, els possibles errors tàctics del nacionalisme i la profunda espanyolització de la societat valenciana havien de limitar per força la seua incidència electoral i social, però d'ací no es desprèn que necessàriament hagués de resultar exclòs i satanitzat. Tots aquests passos successius exigien un marc social i polític adequat en què l'anticatalanisme pogués dur a terme una agitació de masses que no excluïa els atacs violents. I aquest marc era sobretot la manca de cultura democràtica de la societat civil i la feblesa —o la complicitat— dels poders públics a l'hora defensar els drets cívics d'un sector de ciutadans contra les agressions dels fanàtics. La impunitat social i legal amb què l'anticatalanisme pogué desenvolupar la seua estratègia de crispació va permetre que el moviment pogués hegemonitzar l'espai públic. En aquest sentit, la incitació xenòfoba, la intimidació i la violència moral i física, no semblen haver estat simplement unes adherències desagradables però al capdavall irrellevants en l'aparició del blaverisme. Tot al contrari, sense la utilització de la violència d'alta i baixa intensitat, que tant va crispar l'ambient, és molt dubtós que l'anticatalanisme hagués reeixit a condicionar la vida pública valenciana. I aquesta agressivitat va poder desfermar-se

gràcies sobretot als mecanismes de mobilització i a la legitimació social que va rebre de mans de la dreta local.

Evidentment, una vegada engegada la maquinària propagandística, aquesta ideologia reaccionària va connectar amb la «fosca consciència» de sectors populars significatius. Això, tanmateix, no prova que el naixement de l'anticatalanisme com a moviment de masses fos una resposta espontània contra el nacionalisme. De fet, en la famosa manifestació del 9 d'octubre de 1977, exhibició de la simbologia «catalanista» va ser hegemònica —per dir-ho en paraules de Damià Mollà i Eduard Mira, «el vent feia dels colors movent catifa aur-i-vermella» (p. 91)— i sembla que el poble valencià no va eixir al carrer majoritàriament per a protestar. I ja feia anys que Fuster havia escrit *Nosaltres els valencians*. La suposada reacció popular contra el nacionalisme, almenys en bona mesura, hauria d'esperar encara fins al moment que la dreta es va veure en la necessitat de recórrer a una ideologia legitimadora i capaç de mobilitzar el franquisme sociològic —d'innegable base popular— contra unes forces democràtiques majoritàriament d'esquerra. Quan en 1979 tingué lloc un dels primers actes de masses del blaverisme, els suposats «valencianistes sentimentals» foren convocats a la plaça de Bous amb consignes tan sinceres com aquesta: «¡Abajo el Consell! ¡La única señora valenciana es la que defendió Franco!» (p. 157).

En aquests dos anys el blaverisme havia reeixit a dur la crispació al carrer, però difícilment pot argumentar-se que això hauria estat possible sense l'empremta decisiva del franquisme. En primer lloc, per la campanya d'agitació —«una clara invi-

tació a la xenofòbia i el terrorisme», com es reconeix a *De Impura natione* (p. 156)— que es va engegar des de l'Ajuntament i la Diputació Provincial, encara en mans d'homes del règim. Però també perquè la suspicàcia anticatalana i el «valencianisme sentimental» d'aquests sectors populars sensibles a la propaganda blavera, en bona mesura, havia estat un producte de quaranta anys de franquisme. El «deglutiment» dels referents valencianistes tradicionals per l'espanyolisme no havia començat el 1962 ni el 1977, sinó el 1939, quan Fuster encara no havia escrit ni una paraula. Des del primer moment de la victòria de Franco, el règim tractà de legitimar-se socialment acudint també a les tradicions vernacles. Amb la col·laboració entusiasta d'antics valencianistes conservadors de preguerra, es va anar bastint un veritable regionalisme franquista que apel·lava a la història i al folklore locals «per a ofrenar noves glòries a Espanya». No hi ha dubte que aquest *regionalismo bien entendido* va calar profundament en la societat, i que va emmotllar la manera que àmplies capes populars tenien de sentir-se valencians i espanyols. En aquest sentit, els orígens del reflex anticatalanista potser no haurien de buscar-se tant en un remot particularisme medieval, com en el procés de nacionalització espanyola del país i, molt especialment, en l'empremta de la dictadura franquista. És clar que l'anticatalanisme tenia precedents històrics i una genealogia anterior —com ara certs elements del blasquisme—, però la seua capacitat per a articular ideològicament un bloc social reaccionari, és a dir, per a constituir-se en l'agressiu moviment de masses que s'ha anomenat blaverisme, va ser un fenomen inèdit i inseparable de l'herència

franquista. D'aquesta manera, en lloc de carregar l'èmfasi en les «lesions psicològiques» provocades per la transició en els militants nacionalistes, potser convindria avaluar les lesions —psicològiques, identitàries i de tota mena— que quaranta anys de règim franquista van inflingir al conjunt de la societat valenciana, inclosos els sectors populars autòctons.

Amb el pas dels anys, però, des de la «tercera via» s'ha tendit a «deshistoritzar» la Batalla de València, a separar-la del seu context històric concret, per a presentar l'enfrontament com un episodi més d'una llarga sèrie de conflictes civils entre els valencians. Així, el 1996, en *El valencianisme que ve*, des de l'editorial Saó s'afirmava que «les divisions que sofrim ara no són noves (...)». Disposem d'una llarga tradició de picabaralles» (p. 14), que es remuntaven —almenys— a les polèmiques lingüístiques de la Renaixença. En el mateix llibre, l'evidència que les discrepàncies sobre la identitat del país —catalana o valenciana estricta— es remunten als inicis del segle XX, segons Miquel Nadal «serveix per a demostrar que els elements bàsics del conflicte no van ser creats pel franquisme» (p. 100). Això implica, una volta més, que per a aquests autors la Batalla és sobretot un conflicte al voltant de la identitat que es formularia bàsicament en el terreny de les idees. Però allò cert és que entre les controvèrsies més o menys amistoses dels primers cercles valencianistes i la crispació social de la transició hi ha una distància que cal explicar en termes complexos. En qualsevol cas, més complexos que el recurs a una vaga dualitat interna —«català-valencià», originada pel precoç particularisme medieval— que, segons es diu a *La València virtual*, «no tendeix a la disgregació,

sinó a la *guerra civil*» (p. 25). Aquests intents de reabsorbir la Batalla de València dins d'una línia d'enfrotaments civils seculars van aparellats a l'esmentada deshistorització del blaverisme. Així, els trets d'aquest moviment més lligats al franquisme i a la situació social dels anys seixanta i setanta tendeixen a percebre's com a accessoris. En canvi, se'n destaca sobretot la vessant identitària més favorable, és a dir, la presència d'un jaciment de «valenciania» només alterat epidèrmicament per la dictadura. L'empenta social del blaverisme, en definitiva, s'explicaria perquè en el fons era una forma de valencianisme primari però autèntic, tot i que acabàs sent manipulada per la ideologia i els partits espanyolistes.

EL BLAVERISME O LA TEORIA DELS BONS SALVATGES

«Cercar explicacions al fenomen del “blaverisme” en un patró ja elaborat per a tota la ideologia de masses del feixisme —com s'ha fet—, seria un recurs molt fàcil, a més de fer-ne un ús poc acurat i massa agregador del terme “feixisme”». Això advertien Damià Mollà i Eduard Mira l'any 1986 en *De impura natione* (p. 122) i això han continuat repetint els seus seguidors durant una dècada llarga. Encara en 1999, els joves autors de *La unió del valencianisme*, amb la lliçó ben apresca, consideraven que penjar l'etiqueta de moviment feixista al blaverisme seria «llevar força explicatòria a eixe concepte per analitzar d'altres realitats» (p. 45). Sens dubte, tanta pulcritud acadèmica en la utilització del terme «feixisme» farà feliços els historiadors del ram. La realitat, però, va ser la

que va ser, i tots aquests autors —com hem vist abans— no podien deixar de reconèixer-hi elements feixistes —o «feixistoides», segons els més benèvol·ls— en determinades actuacions del blaverisme o dels grups d'extrema dreta que s'hi afegiren. Així, Damià Mollà i Eduard Mira parlen de la confluència entre les «bandes blavero-franquistes» (p. 156) i les «cohorts obertament feixistes» (p. 161) en l'ocupació del carrer. Ara bé, el que tots rebutgen és que aquests trets radicals fossin definitoris de l'essència del moviment. Vicent Franch remarcava que l'èxit de l'anticatalanisme no es va limitar a «la petita franja d'extrema dreta» (p. 62), mentre que a *L'unic valencianisme racional*, Ignaci Bellido i els seus companys de la Joventut Valencianista lamentaven que, en el blaverisme, hi van militar des de valencianistes històrics a «a sectors afins al règim franquista en una condició democràtica, molt, molt dubtosa» (p. 51). En qualsevol cas, però, també negaven que aquestes adhesions incòmodes haguessen marcat el caràcter del moviment blaver: «no cap aci —deien indignats— allo de que tot el poble es poc menys que *feixiste*» (p. 54). Cosa que, d'altra banda, no havia dit ningú.

No és ara el moment d'entrar en el subtil debat acadèmic sobre les relacions entre els termes «feixisme», «franquisme» i «extrema dreta», però potser convinga recordar que les reflexions d'especialistes prestigiosos permeten veure semblances significatives entre el règim de Franco i els de Hitler, Mussolini o Pétain.⁴ Més concretament, alguns historiadors no s'han estat d'afirmar que, de vegades, el blaverisme ha ocupat l'espai d'una «extrema dreta potencial».⁵ Això voldria dir que

sectors no menyspreables de l'anticatalanisme sociològic —i no sols els més nostàlgics del franquisme— serien equivalents a l'electorat de l'extrema dreta o dels partits neofeixistes europeus, unes opcions polítiques que —cal recordar-ho— tenen alhora una dimensió xenòfoba i populista. Siga com siga, no sembla raonable resistir-se a considerar —almenys com a hipòtesi— les semblances i diferències que existeixen entre alguns sectors del blaverisme i del neofeixisme, sobretot quan es reconeix que hi havia punts de contacte. És més: els autors més sofisticats de la «tercera via» lliguen l'origen del blaverisme a l'impacte desestructurador d'un canvi social i cultural traumàtic, un procés similar en molts aspectes —encara que no vulguen veure-ho— al que facilità el triomf del feixisme històric i, ahores d'ara, l'ascens del neofeixisme i de la dreta populista a l'Occident postindustrial i a l'Est postcomunista. La ràpida industrialització del país i la pervivència del «règim polític producte de la guerra» —segons s'argumenta a *De impura natione*— va fer que la modernització fos «epidèmica, ja que les estructures polítiques, les organitzacions cíviques i la cohesió social distaven molt de les europees» (p. 119). Davant aquest «terratrèmol social», un poble angoixat necessitava «entanforar-se en el ventre d'una gran mare col·lectiva» (p. 125), és a dir, tornar a les velles seguretats —val a dir que sovint imaginades— de la comunitat tradicional amenaçada. Miquel Nadal, en *Document 88*, també suggereix que «el trasbals de la industrialització va accentuar el particularisme i els prejudicis» (p. 144). Perquè així fou: sobre aquest malestar social, manipulant els ressorts de la psicologia de masses, incidi-

ria amb èxit la propaganda de la dreta anticatalanista. Salvant totes les distàncies que calga salvar, els mecanisme de satanització dels catalans —i dels «catalanistes» valencians— tenen un paral·lelisme torbador amb les actituds dels ultranacionalismes xenòfobs i, molt especialment, amb l'antisemitisme.⁶ Tanmateix, segons la interpretació d'aquests autors, els excessos violents o la infiltració oportunista de l'extrema dreta espanyola, no desvirtuen el fons d'afirmació valenciana que, malgrat tot, subjau en la mobilització anti-catalanista.

D'això es tracta: el que hi hauria d'autèntic en el blaverisme —per dir-ho en els termes «sentimentals» de Lluís Bertomeu i Ignaci Bellido— seria «tot eixe cabàs de valencianitat primària» (p. 49). Per tant, aquestes anàlisis del moviment blaver se centraran a remarcar-ne l'heterogeneïtat i a separar el gra més o menys valencianista de la palla afegida pels elements més espanyolistes i reaccionaris. Així, dins de l'anticatalanisme, Damià Mollà i Eduard Mira distingien tres components: el «ratpenatisme històric», els blavers pròpiament dits i «els grups clarament i conscient destructors de qualsevol mena d'autèntic particularisme valencià» (p. 118). No cal dir que aquests darrers eren els dolents: un afigit molest i distorsionador. Els «ratpenatistes» ja sabem qui eren: uns valencianistes sincers que s'havien vist pràcticament empesos cap al secessionisme, però que —segons es diu— mai no haurien acceptat que «València fóra simple regió espanyola encarregada de fornir glòries i cabals a l'excloent nacionalisme que propugnava la seu de l'Estat» (p. 56). Aquests, doncs, no eren dolents del tot. Però aleshores, què s'havia

d'entendre per «blavers»? Doncs això: «gent, en general, valencianoparlant —si més no d'origen—, d'un patrioterisme local, una catalanofòbia enfebrida i visceral i amb una bona dosi de poc formada bona fe» (p. 118). La mateixa «bona fe» atribueix Agustí Colomer, en *Document* 88, als valencians que veien en la defensa aferrissada dels símbols regionalistes «l'expressió d'un sentiment autòcton» (pp. 101-102). Al capdavant, es tracta d'una lectura benèvola i exculpatòria del blaverisme, que encara es fa més palesa en les interpretacions dels grups valencianistes que han evolucionat sorgint d'aquesta tradició política. Ací la sinceritat dels blavers en la creença en el «perill català» —sense entrar a considerar gaire el seu contingut xenòfob i antidemocràtic— serveix de demostració de la presistència de la identitat valenciana i, alhora, de disculpa pels excessos anticatalanistes. Així, en *L'unic valencianisme racional*, s'argumenta que la força del blaverisme estava en el fet que «molts valencians de bona fe pensaven en una invasio física que ens furtara tot lo mes sentidament nostre» (p. 51). De la mateixa manera, en *La unió del valencianisme* es diu que la base del moviment eren unes classes mitjanes i populars, amb unes «referències mal digerides de valencianitat», que se sentien amenaçades per una democràcia on l'esquerra i el món cultural pretenien «catalanitzar el nostre poble» (pp. 46-47). En definitiva, tots aquests autors, tant els postfusterians com els postblavers, tendeixen a disculpar la intransigència i les actituds agressives de l'anticatalanisme per la bona fe d'un poble de sentiments primaris, però al capdavant benintencionat en la defensa de la seua identitat valenciana.

Però el recurs a la bona fe no és l'únic argument exculpatori del blaverisme. En la interpretació històrica que ofereix la «tercera via», hi ha una tendència a igualar les idees i els comportament dels suposats bàndols que protagonitzaren la Batalla. Així, un vegada establert que tots foren valencianistes a la seua manera, també s'afirma que cometeren un error ideològic semblant: haver servit objectivament a la causa de dues nacions diferents de la valenciana. Tal com s'afirmava a *De impura natione*, en la Batalla de València «s'oposaren dos regionalismes, cadascun d'ells inserit en el seu esquema nacional: el català o l'espanyol» (p. 193). En *Document* 88, Agustí Colomer insistia en el fet que les dues posicions eren regionalistes, «ja que prenen com a àmbit de referència i fidelitat un marc supravalecià» (p. 108). Ja tocant fons, la comparació i, per tant, l'equiparació entre el blaverisme i el «pancatalanisme» arriba també als «dos personatges que han marcat profundament la història recent del poble valencià» que, segons *La València virtual*, serien Vicent González Lizondo i Joan Fuster (p. 10). Que aquestes interpretacions tan desenfocades puguen plantejar-se vol dir que la Batalla s'estén sobretot com un conflicte identitari, entre dues concepcions de nacionals del país contraposades però igualment errònies i, per tant, perilloses per a la «nació valenciana». En aquesta simetria forçada, tan negativa seria la castellanització com la catalanització dels valencians.

No cal dir que aquesta visió passa per alt la desproporció abismal dels mitjans i capacitat d'influència del blaverisme i del «catalanisme». Però sobretot oblida que el primer —qualificat de «moviment de caire autoritari» fins i tot en un llibre tan de

«consens» com *La València virtual* (p. 44)— no anava més enllà d'una versió regional i reaccionària de l'espanyolisme, mentre que el veritable valencianisme —és a dir, el catalanisme— tenia un projecte nacional modernitzador i democràtic. Això gairebé ho reconeix Miquel Nadal quan, en *El valencianisme que ve*, admet que el «valencianisme tricolor» pot ser patològic pel que puga tenir d'antimodernista, d'espanyolisme o «per la hipòcrita assumpció de la condició nacional valenciana» (p. 111). Ja va bé que els afanys conciliadors no facen oblidar quin era el contingut ideològic del blaverisme, però s'ha de remarcar que si era negatiu per regionalista i tradicional, més patològic resultava encara pel seu anticatalanisme xenòfob i per les actituds antidemocràtiques, cosa que tendeix a desdibuixar-se en les interpretacions de la «tercera via». I una manera de llevar importància al caràcter agressiu i sovint violent del blaverisme és atribuir al bàndol contrari, als «pancatalanistes», uns comportaments equivalents. Així, pot entendre's que els joves postblavers, com els de *La unió del valencianisme*, insistenquen en la idea que «no sols els blavers donaven pals» i que «seria injust carregar la llosa de la violenta irracionalitat al camp d'uns exclusivament» (p. 29). Més sorprenent resulta aquesta apreciació venint de gent que, poc o molt, compartia les idees fusterianes i no podia deixar de copsar d'on venien les actituds desestabilitzadores. Dir —com fan Damià Mollà i Eduard Mira— que cap dels dos grups no volia «signar la pau» i que «tothom volia brega» (p. 117) suposa relativitzar la reacció anticatalanista i, al capdavant, donar-li una pàtina de legitimitat. La mateixa legitimitat que es desprèn de la seua consideració com a

moviment eminentment popular front a una utopia crispadora i elitista com hauria estat el nacionalisme. «El fet —conclouen— és que el fusterianisme no arrelà gaire en les masses, mentre el blaverisme sí que ho féu» (p. 122). Això converteix el «valencianisme tricolor» —un concepte no inventat per tots aquests autors però sí promogut amb la mateixa intenció legitimadora— en un model per a la reconversió del nacionalisme fusterià en un nacionalisme de referents populistes i tradicionals. Fins i tot en un aliat per a confluir en el «nou» valencianisme. Una visió instrumental del passat com aquesta ha de relegar a un segon pla —i així ho fa— realitats incòmodes com la dificultat de destriar, en les bases socials del blaverisme, l'anomenada valenciania temperamental de l'anticatalanisme xenòfob i excloent. I, en el terreny polític, els ideòlegs de la «tercera via» han de fer un singular esforç de voluntarisme per a troba-hi, en el naixement dels partits anticatalanistes, alguna cosa més que una expressió regionalista del nacionalisme espanyol o una via de reciclatge de les velles i les noves elits sorgides del món tardofranquista.⁷ Però si s'aconsegueix *imaginar* d'aquesta manera el blaverisme —i en general la Batalla de València— és a costa d'una rebaixa de les exigències crítiques del nacionalisme de tradició fusteriana i, amb elles, del seu caràcter progressista. La lectura que proposa la «tercera via» de la transició valenciana és, en els seus referents intel·lectuals i en les seues conseqüències ideològiques i polítiques, un viratge de continguts clarament conservadors.⁸

La Batalla de València —segons diu Francesc Ferrandis a *La València virtual*— «ha sigut el símptoma del fracàs de les idees fusterianes, sobre la societat a la qual anaven destinades, i ens ha fet obrir els ulls envers la necessitat d'ajustar una mentalitat esdevinguda dogma, a la realitat d'un poble en franc procés de modernització» (p. 48). La reacció anticatalanista de la transició hauria estat, així, una medicina amarga però al capdavall necessària per a la salut del nacionalisme. Ara bé, l'«ajust» que es proposa no és simplement corregir la rigidesa dels plantejaments sorgits de l'antifranquisme, ni adaptar el discurs nacionalista a una societat profundament espanyolitzada i fràgil davant la seducció del populisme de dreta. Això hauria estat una conclusió raonable i, possiblement, indefugible de l'experiència de la Batalla. Però la lliçó que tots aquests autors en trauen va molt més enllà d'una reformulació —diguem-ne— «tàctica» del nacionalisme. El que es fa des de la «tercera via» és rebutjar l'arrel del pensament fusterià —«els errors teòrics en els quals ha caigut el pancatalanisme» (p. 59)— per a oferir al País Valencià «una nova teoria conforme amb la seua més pregonia autenticitat nacionalitària» (p. 55). Deixant a banda el regust essencialista d'això de l'«autenticitat», la conclusió que se'n vol traure de tot plegat és «la inviabilitat política dels Països Catalans» (p. 48). Però no només això. Malgrat que la reducció del marc nacional a les fronteres autonòmiques ha estat l'aspecte més cridaner del rebuig del pensament fusterià, hi ha hagut d'altres girs d'una transen-

dència també innegable. La derrota de la Batalla sembla haver estat rebuda per alguns com una *divine surprise*, un esdeveniment inesperat —i fins i tot dolorós— que pot ser aprofitat per a emprendre una neteja a fons dels plantejaments que es consideren —de manera apriorística i sense matisos— definitivament fracassats. Així, la revisió del conflicte que es fa des d'aquesta perspectiva ideològica no sols suposa desfer-se dels Països Catalans —en tant que projecte polític a curt o llarg termini, i fins i tot com a espai cultural—,⁹ sinó també de la dimensió crítica i d'esquerra que havia tingut fins aleshores el nacionalisme modernitzador, el que havia sorgit als anys seixanta

Si la proposta nacionalista va resultar políticament derrotada i socialment aïllada, segons aquesta interpretació, això hauria estat en bona mesura per la seua orientació crítica, racionalista i esquerrana. «El missatge d'en Fuster —argumenten Damià Mollà i Eduard Mira buscant l'error de partida— fou masculí, patern; apel·lava a la raó» (p. 127). D'aquesta manera, els nacionalistes són desqualificats com a «intel·lectualoides» —en expressió de Lluís Bertomeu en *El valencianisme que ve* (p. 43)— i se'ls retrau que només practiquen el «pessimisme racionalista» i les «crítiques suïcides», com fa Francesc Ferrandis (p. 57). Un racionalisme i una actitud crítica davant les insuficiències del país que s'associa despectivament al «miratge de l'esquerranisme». Segons Vicent Franch, «de ser consciència crítica de la comunitat, el conjunt del nacionalisme passà a ser com una mena de vergonya pública que, a més a més, s'identificava amb tots els radicalismes marginals» (p. 72). També en *Docu-*

ment 88, Miquel Nadal denuncia que, en lloc de buscar la globalitat social, el nacionalisme es refugiarà en la marginalitat, «tot adoptant als seus rengles el patrimoni de les cendres de maig» (p. 208), és a dir, tota una sèrie d'ideologies d'alliberament —marxisme, ecopacifisme, feminisme— que són blasmades i ridiculitzades com a radicalismes esquerrans ja caducats. De la mateixa opinió és Francesc Ferrandis, per a qui els valencianistes «oficials» s'havien capficat en «la recerca de la bellesa estètica dels ideals eco-pacifistes i de la revolució permanent de l'esquerra aburguesada», fins al punt d'abocar-los a «la pèrdua de la pàtria» (p. 16). Com a molt, s'accepta que l'aliança «conjuntural» entre antifranquisme, esquerranisme i nacionalisme va ser un mal inevitable a les darreries del règim, però la transició ja es va encarregar de demostrar —com es conclou a *L'unic valencianisme racional*— que no era «la via de normalitat que majoritàriament desijaven les dones i els homens d'esta colectivitat nacional» (p. 46). Per tant, com suggereixen aquests «joves valencianistes» —no debades són els deixebles més avantatjats de la tercera via—, la tradició d'esquerra que ha tingut el nacionalisme al País Valencià ha d'arraconar-se entre les adròminines de la vella guàrdia anti-franquista.

Aquesta reinterpretació del passat suposa també desacreditar el valor crític del nacionalisme titllant-lo d'«autoodi», de manera que un concepte que s'havia fet servir per a explicar la dimissió lingüística i, en general, la despersonalització de la societat valenciana, s'aplica sorprenentment als qui tractaven de capgirar la situació. Així, en *Document 88*, Miquel Nadal convida a interrogar-se «sobre el paper de l'autoodi com a causa de la creença en la

inevitabilitat del pancatalanisme» (p. 175). De la mateixa manera, Antoni Martínez, dirigent de l'associació «Tirant lo Blanc», remarcava en *El valencianisme que ve* com l'autoodi «ha aconseguit de penetrar també en el pancatalanisme, i fa sentir a tanta gent del nostre país que ser valencià és sempre insatisfactori, sempre insuficient» (p. 66). L'autoodi, el «sucursalisme», el «complex d'inferioritat» són defectes que, segons es diu a *L'unic valencianisme racional*, van dur a l'aïllament social el projecte de l'«irredentisme català» (p. 39). De fet, els valencians no haurien tingut motius per a identificar-se —com diu Francesc Ferrandis— amb «un programa força pessimista pel que fa al seu passat i al seu futur comunitaris» (p. 35). És més, segons l'autor de *La València virtual*, la manca d'atractiu social del nacionalisme d'arrel fusteriana cal buscar-lo en el fet que «la ideologia *panca* cau en un fàcil derrotisme: “som un poble anormal, els valencians”» (p. 40). Per a tots aquests autors, doncs, el diagnòstic crític sobre el País Valencià com a societat ben allunyada d'una certa normalitat nacional, al capdavant, hauria resultat un obstacle per al redreçament d'aquesta situació insatisfactòria.

Però els errors que s'atribueixen al nacionalisme progressista —a l'anomenat pancatalanisme— dels anys de la Batalla no sols són ideològics —esquerranisme i actitud crítica—, sinó també polítics: el missatge s'hauria adreçat a uns sectors socials que no hi podien ser favorables. Segons argumentava Agustí Colomer en *Document 88*, els canvis sociolingüístics recents —la immigració popular castellano-parlant, presumiblement poc receptiva al nacionalisme valencià— havia qüestionat «la premissa esquerrana» (p. 92). És

cert que les classes més acomodades tampoc semblaven massa disposades a assumir el valencianisme. Però una vegada més la responsabilitat era del suposat sectarisme esquerrà: «¿què es pot esperar —deia Colomer— d'una dreta exclosa a priori del projecte nacional valencià?» (p. 93). Del mateix parer era Miquel Nadal, quan criticava «l'adreçament del mite nacional a sectors socials que de cap manera podien resultar acomboiats per la proposta» (p. 181). La seua conclusió era que el nacionalisme havia de fer un gir cap a la «burguesització o reconversió del bloc nacional-popular en bloc racionalment interclassista» (p. 183). Aquesta reorientació es presenta com una opció pragmàtica —si el nacionalisme d'esquerra va fracassar calia buscar-ne un altre— però, evidentment, suposa una reorientació ideològica en un sentit conservador.

D'entrada, la tesi postmoderna de la desaparició dels límits entre dreta i esquerra justifica l'abandó de la tradició progressista sense massa problemes de consciència. El nacionalisme, segons Damià Mollà i Eduard Mira, és «quelcom que afecta altres fibres que les que defineixen la ubicació política dins el limitat espectre dretes/esquerreres» (p. 232). Això segurament és una realitat fins a cert punt, però ja resulta més dubtós d'acceptar, com pretenen aquests autors, que el nacionalisme «no té necessàriament components de classe» (p. 231). Pensar que el valencianisme ha d'arribar a ser una «ideologia-marc», un «model afectiu» sense adquirir cap coloració en l'espectre esquerra-dreta —com també proposa Miquel Nadal a *Document 88* (p. 209)—, no deixa de ser un desig pietós. Una cosa és que hi haja diferents sensibilitats valencianistes —unes

progressistes i d'altres més moderades—, però una altra que el valencianisme, per a esdevenir veritablement «nacional», haja de renunciar als referents transversals que comparteix amb el conjunt de l'esquerra. I això, al capdavant, és el que es proposa amb consignes com «Utopies universalistes? No gràcies!», un lema paròdic que dona títol a una de les parts de *La València virtual*. «Dreta» i «esquerra» serien, així, paraules que caldria evitar en el discurs valencianista perquè, segons diu Abelard Saragossà en *El valencianisme que ve*, «no solament no tenen un significat objectiu o compartit, sinó que damunt d'aquesta deficiència tan confusional, va i resulta que ens enfronten» (p. 82). D'aquesta manera, l'alternativa al nacionalisme esquerrà fracassat seria un valencianisme pragmàtic, capaç d'atraure un poble que —tal com s'afirma en *De impura natione*— prenia com a model l'empresari sorgit del no-res, el «nou ric generós i xaronot» (p. 124). Calia no anar contra corrent dels valors socials dominants —els autènticament populars— i concentrar les energies a difondre un nacionalisme interclassista que, seguint la proposta de Miquel Nadal en *Document 88*, reivindicava «l'orgull i la visceralitat (com a formes intel·lectuals de la volició afirmativa del particularisme)» (p. 188).

Ara bé, una cosa era apel·lar a l'orgull nacional i a la visceralitat en 1988 i una de ben diferent fer-ho en 1996. En aquests anys la xenofòbia i el racisme arreu d'Europa, i molt especialment als Balcans, han fet eixir la cara més fosca del nacionalisme. D'aquesta manera, malgrat el caràcter democràtic i integrador del nacionalisme valencià, alguns d'aquests autors han cregut convenient advertir del risc d'una deri-

va xovinista i d'una acceptació acrítica del pragmatisme polític. Es tractaria d'oferir un nou marc comunitari nacional que substituís els valors propis de l'esquerra per un compromís d'inspiració socialcristiana. Així, en *El valencianisme que ve*, una iniciativa precisament nascuda de l'editorial Saó, Abelard Saragossà proposava que en lloc de parlar de «dreta» i «esquerra» es fessen servir «mots transparents, com ara la justícia individual i social», uns valors que s'entenen lligats al pensament democristià i a la tradició del valencianisme moderat (p. 83). En el mateix llibre, Agustí Colomer rebutjava el «cofoisme col·lectiu» i advertia amb honestedat del perill que el contingut del nacionalisme es reduís a la mera defensa dels interessos valencians. «El que vull assenyalar —deia— és la feblesa que presenta una concepció tan pobra del nacionalisme», que podria caure en un «pragmatisme emotivista». Així, es fa necessària «una instància crítica que evite els riscos que tot nacionalisme comporta», i aquesta instància ha de ser un humanisme d'inspiració cristiana com el «personalisme comunitari» (p. 136).

Tot i aquests discrepàncies, tothom sembla convençut del fet que, a l'hora d'interpretar el passat i el present del País Valencià, calia defugir les explicacions basades en les contradiccions socials internes i emfasitzar, en canvi, la idea d'una comunitat nacional harmònica. Contràriament al que havia fet el discurs crític dels anys seixanta, el nou valencianisme —com deia Miquel Nadal en *Document 88*— ha d'«abstraure un conjunt de referències comunes creadores d'un univers no conflictiu» (p. 216). En lloc de reclamar un marc més democràtic per a canalitzar un conflicte lligat a la modernització cultural, un

espai on pogués manifestar-se la pluralitat identitària de la societat valenciana, aquests autors opten per negar una realitat contradictòria i incòmoda. Difonen la idea d'una comunitat nacional sense tensions internes, reconciliada amb la tradició conservadora, tolerable pel regionalisme anticatalanista i, en definitiva, «no crispadora de l'ambient». La *invenció* d'aquesta mena d'imaginari col·lectiu no responia sols a al pragmatisme —o a l'oportunisme— polític, sinó que també trobava una justificació intel·lectual en el pensament postmodern. El nacionalisme, segons Miquel Nadal, «hauria d'estar nodrit per un conjunt de referències *débils* (en l'accepció que de la debilitat i el pensament hom fa des de la crisi de la modernitat) que poguera ajudar a construir i estabilitzar una certa imatge no conflictiva de la societat» (p. 209). I, de fet, la tercera via presenta trets fonamentals de la postmodernitat com ara la crítica radical de les idees racionalistes i dels projectes de progrés social, mentre insisteix en el relativisme, el pragmatisme, el rebuig de les utopies i, en definitiva, en una adaptació als valors establerts. Una ideologia que, exorcitzant el conflicte en el terreny de les imatges i els símbols, pretén d'emascarar les contradiccions reals —nacionals, socials i de tota mena— que travessen les societats contemporànies.

La història no podia escapar d'aquesta ofensiva alhora pragmàtica i relativista. En *De impura natione* s'arriba a atribuir a Joan Fuster haver mostrat «una història voluntàriament parcial i maniquea» (p. 150), però des de la tercera via, en lloc d'una història més objectiva, el que es proposa és una visió del passat purament instrumental, un discurs obertament legi-

timador del valencianisme de «consens». Coincidint amb el pensament postmodern, el passat només tindria un valor relatiu, ja que no seria altra cosa que una construcció imaginària en funció de les diverses ideologies del present. Aquest relativisme l'expressa Miquel Nadal quan, en *El valencianisme que ve*, afirma que «a l'igual que 'hom' pot fer una història del valencianisme polític amb un fil conductor que demostre el-necessari-conflicte-final-entre-els-valencianistes, també 'hom' pot fer una altra història que sense amagar els conflictes faça aparéixer les etapes de fecunda unitat» (p. 112). Per tant, el que cal fer un vegada més és defugir el conflicte, i reelaborar una versió del passat del valencianisme —i en general de tot el país— complaent i autosatisfeta, encara que deixi àmplies zones de la realitat històrica en la penombra. D'aquesta manera, des de les pàgines de *La unió del valencianisme*, es reclama «la reconstrucció d'una història pretèrita presentada de manera amable» com a element de creació de la consciència nacional valenciana (p. 56). Aquesta reinvenició del mite d'una comunitat harmònica només amenaçada pels «altres», va unida a la rehabilitació d'elements irracionals i essencialistes com l'apel·lació al «caràcter nacional» o al *genius loci*. En unes ocasions, una rebregada «sensibilitat del Sud» servirà —com fan Damià Mollà i Eduard Mira (p. 149)— per a explicar el rebuig popular a les idees fusterianes i, en d'altres, un suposat *genius loci* aprofitarà per a legitimar el provincialisme —segons *La València virtual*— com un «component típic que és del caràcter del poble valencià» (p. 147). Exhumant uns trets col·lectius pràcticament innats, es poden estalviar reflexions més incòmodes sobre les causes

històriques de la reacció anticatalanista o del sentiment provincial. A més a més, si tot això són coses del caràcter, no hi ha res a fer, excepte adaptar-se a la realitat establerta i dimitir de les actituds crítiques. En definitiva, el «nou» valencianisme, el que pretén justificar-se a partir de la derrota de la Batalla, recupera moltes de les receptes del vell regionalisme i, alhora, troba una façana renovada en el descrèdit postmodern dels valors il·lustrats i de les utopies.

LA DESLEGITIMACIÓ UNIVERSAL DEL PASSAT

La visió de la història recent que s'ha reconstruït des de la tercera via —la Batalla «imaginada»— pot qualificar-se de *re-visionista*, en la mesura que, com en altres països europeus que arrossegueu experiències conflictives, tractaria de trobar «una solució equilibrada que conjuràs els passats que no passen», a fi de superar-los defugint la seua projecció incòmoda sobre el present.¹⁰ De fet, encara que la configuració ideològica d'aquest valencianisme ha respat sovint a motivacions polítiques conjunturals, en el fons reproduïx el mateix esquema explicatiu que s'ha fet servir des de la *correcció política* per a afrontar la memòria inquietant de la França de Vichy, de la Itàlia feixista i, amb major proximitat, de la Guerra Civil espanyola i del franquisme. Evidentment, per sort per a les víctimes i també per als agressors, la Batalla de València no pot igualar-se a aquelles experiències terribles, però sí que poden comparar-se els mecanismes de racionalització i de reinterpretació d'aquestes històries més o menys traumàtiques: el

relativisme a l'hora de valorar els bàndols contraris, amb la consegüent devaluació del passat, i la proposta de fonamentar la pau ciutadana en l'oblit.

D'entrada, s'ha volgut presentar el període conflictiu com un parèntesi excepcional dins de l'evolució històrica «normal» de cada país. En el cas valencià, es tractaria d'oblidar aquells anys crispats, i tot el passat franquista, per a tornar a connectar amb la tradició valencianista de preguerra, sens dubte magnificada i idealitzada com un moment de concòrdia nacional. En tots els casos, l'amnèsia es considera necessària per la pau civil, però sobretot perquè, més enllà dels laments rituals, no pot traure's cap lliçó positiva dels enfrontaments. No hi hauria cap bàndol amb què identificar-se: tots havien estat culpables i tots havien tingut part de raó. Això és el mateix que succeeix en d'altres conflictes que encara marquen el present de molts països europeus. Així, es diu que la resistència italiana també havia comès crims i, per contra, molts dels feixistes eren patriotes que tenien un ideal noble. Els republicans espanyols representaven la legalitat democràtica, però també cometeren assassinats i acabaren dominats pel comunisme. De la mateixa manera, s'afirma que els «catalanistes» tenien un projecte nacionalista coherent, però foren provocadors radicals i iconoclastes, mentre que els blavers, malgrat les actituds violentes, estaven animats per un valencianisme primari però ben intencionat i, al capdavant, més exitós. Com es deia a *El valencianisme que ve*, el judici és salomònic: «culpabilitat del blaverisme i del catalanisme. Del ratpenatisme i del fusterianisme. De tots i de ningú» (p. 47). En conseqüència, cal demanar «llibertat i amnistia» dels «ex-

cessos» racionals dels uns i emotius dels altres (p. 40).

D'aquesta manera, totes les posicions són anivellades, i poc importa la diferència que hi havia entre els projectes i els comportaments polítics. En el cas valencià, fins i tot arriben a igualar-se els dos bàndols com a regionalistes de dues nacions —la catalana i l'espanyola— que pretenien mixtificar i assimilar l'autèntica nacionalitat valenciana. La Batalla de València, doncs, hauria estat inútil i tothom l'hauria perduda. El passat immediat no pot reivindicar-se, queda deslegitimada com a referent per al present i, per tant, el millor que pot fer-se és oblidar-lo. «La pau ciutadana —es diu a *La València virtual*— sols s'ha aconseguit mitjançant la realització d'un exercici inconscient d'omissió i oblit, com a producte de l'avorriment d'una batalla inútil» (p. 15). També des de *L'unic valencianisme racional* es propugna no «furgar en les nafres, si no mes be aprofitar els erros que tots feren» (p. 52). En definitiva una pila de bones intencions que reproduïxen els arguments que s'han fet servir des del pensament oficial per a escamotejar una comprensió del que va suposar la Guerra Civil i la dictadura. El paral·lelisme arriba fins i tot a la ridiculització o la criminalització dels lluitadors antifranquistes com a elements radicals i utòpics, de manera semblant a com són desqualificats els «catalanistes» pel nou valencianisme de «consens». I de la mateixa manera que els tabús i les amnèsies que envolten el franquisme i la transició distorsionen la qualitat de la democràcia, la legitimació de l'anticatalanisme com una opció política o identitària respectable constitueix una nova versió de la tàctica de l'estruc: tancar en fals el conflicte

en no voler veure el significat xenòfob i exclouent del blaverisme, i la hipoteca que la seua «normalització» social suposa no sols per a la memòria històrica, sinó sobretot per a la vida democràtica i la convivència civilitzada al País Valencià. □

¹ *De impura natione. El valencianisme, un joc de poder*, guanyà el Premi Octubre d'assaig en 1986, i *Document 88. Destinat (sobretot) a nacionalistes*, obra de Vicent Franch, Agustí Colomer, Miquel Nadal i Rafael Company, optà al mateix premi en el 1987, que restà desert, encara que per recomanació del jurat el llibre fou publicat en 1988 —com l'anterior— per Tres i Quatre. Més difícil ho va tenir *La València virtual. Propostes per a una renovació valencianista*, que es presentà al mateix premi, amb distints títols i sempre infructuosament, en 1988 i en 1989. Finalment, l'any 1995 va guanyar, juntament amb *L'unic valencianisme racional*, el Premi d'Assaig 25 d'Abril, organitzat per la Joventut Valencianista, però l'obra restà inèdita fins que el 1998 fou publicada per L'Eixam.

² *L'unic valencianisme racional (l'emotiva polemica valenciana)*, obra d'Ignaci Bellido, Lluís Bertomeu i Josep Miquel Bisbal, guanyà el «I Premi d'Ensaig 25 d'Abril» organitzat per l'anomenada Joventut Valencianista, una organització cívica on militaven els mateixos autors. Tant aquest llibre com *La unió del valencianisme (Cap a un nacionalisme constructiu i majoritari)* foren publicats per l'esmentada societat juvenil.

³ Cal no confondre el «secessionisme» amb l'«autoc-tonisme» lingüístic, ja que els autors més particularistes de preguerra —tret d'excèntrics com Josep Maria Bayarri— afirmaven que el «valencià» i el «català» s'havien format simultàniament i de manera independent als dos costats de l'Ebre, però no deixaven de ser per això una mateixa llengua, vegeu August Rafanell, «El mossàrab i la llengua dels valencians», *Revista de Catalunya*, 79 (1993), p. 39.

⁴ Autors com Zeev Sternhell veuen en el règim de Pétain característiques assimilables al feixisme i fins i tot al nazisme, algunes de les quals —en la nostra

opinió— també es trobarien en el franquisme, vegeu «La modernitat i els seus enemics. De la revolta contra la Il·lustració al refús de la democràcia», *L'Espill*, 4 (2000), pp. 5-24.

⁵ Així, es remarca l'existència actual de «partidos de derecha regional que compiten con el PP por un mismo espacio político y que, en alguna ocasión, ocupan el de una extrema derecha potencial. El caso más ilustrativo sería el de la Comunidad Valenciana, con el fenómeno del llamado 'blaverismo'», segons Xavier Casals, *El fascismo. Entre el legado de Franco y la modernidad de Le Pen (1975-1997)*, Barcelona, Destino, 1998, p. 84.

⁶ Vegeu Rafael L. Ninyoles, *Mare Espanya. Aproximació al nacionalisme espanyol*, València, Tàndem, 1997 (1a ed., 1979), pp. 174-184, i Vicent Bello, *La pesta blava*, València, Tres i Quatre, 1988, pp. 36-63, un llibre aquest que constitueix l'estudi més documentat sobre l'anticatalanisme al País Valencià.

⁷ Sobre aquesta caracterització dels partits regionalistes, vegeu Xosé Manoel Núñez Seixas, *Los nacionalismos en la España contemporánea (siglos XIX y XX)*, Barcelona, Hipòtesi, 1999, pp. 153 i 155.

⁸ En un nivell estrictament polític, el discurs de la tercera via ha estigmatitzat els pactes entre el nacionalisme i l'esquerra estatal. Com a exemple més recent, a *La unió del valencianisme* es parla de «la massa voltes hipòcrita aliança nacionalisme-progressisme que sempre ha subordinat uns referents respecte dels altres i que ha imposibilitat l'assumpció d'un projecte nacional propi» (p. 31). D'altres autors, fins i tot no han dubtat a cantar les lloances del govern de la dreta, com es fa a *La València virtual*: «amb l'equip de Zaplana s'ha engegat un nou estil polític que vol marcar les seues diferències amb el tarannà submís, tan característic del lermisme. Agafant l'ensenyà del poder valencià, entre les coordenades polítiques del Fraga galleguista i del projecte valencianista CDV, el govern popular ha dut a terme una sèrie d'actuacions més eficaces per a la defensa dels interessos del poble valencià» (p. 174). Serà per això que bona part de la Joventut Valencianista —amb els seus grafòmans al capdavant— han acabat entrant a les files del Partit Popular, segons recollia el diari *Levante* (15-I-2000).

⁹ En aquest sentit, les propostes de la «tercera via» no han de confondre's amb d'altres reformulacions —més o menys tàctiques— del nacionalisme polític, que tot i propugnar el País Valencià com a

«nació política» defensen els Països Catalans com el marc més adequat per al manteniment de la identitat valenciana, i fins i tot com a horitzó d'una futura articulació política. Així, Joan F. Mira afirma que «Els Països Catalans (...) formen una antiga comunitat de llengua i de cultura, i un àmbit modern de relació cultural i d'interessos diversos (econòmics, per exemple) afins o compartits. I és una cosa perfectament raonable que l'especificitat valenciana —la identitat mateixa, el llegat històric, la continuïtat cultural, la llengua, etc.— està més ben salvaguardada i es desenrotllarà millor dins d'un 'espai català' compartit en termes d'igualtat» (*Sobre la nació dels valencians*, València, Tres i Quatre, 1997, p. 239). Per la seua banda, Pere Mayor ha argumentat que «sense un País Valencià valencianitzat, difícilment podrem parlar d'uns Països Catalans amb futur. La realitat ha demostrat fefaentment la necessitat d'agafar aquest projecte com un punt d'arribada i no com un punt de partida» (*Debat sobre els Països Catalans. Una reflexió vint anys després*, *El Contemporani*, 11-12 (1997), p. 21).

¹⁰ Giovanni Levi, «Sobre l'ús polític de la història», *L'Espill*, 3 (1999), pp. 27-37.